

Діяльність польського студентського товариства “Філареція”

Процес національного самоусвідомлення на Україні, розпочатий у першій половині XIX ст., мав вплив на прошарки населення різних національностей, що проживали на Україні. Для консолідації української дворянсько-буржуазної інтелігенції неабияке значення мав рух польської студентської молоді, що започаткувався в 60-х роках XIX ст. і з особливим піднесенням розгорнувся наприкінці дев'ятнадцятого та початку двадцятого століття. Серед таємних польських національних товариств XIX ст. одним з активних, після “Полонії”^{*} та “Корпорації”^{**}, була “Філареція”.

Наприкінці XIX — початку XX ст. у вузах України діяли різноманітні національні земляцтва — напівлегальні студентські угруповання. Ці організації сприяли підвищенню свідомості студентів і політизації мас — переходу від форм академічної боротьби до політичної. Земляцтва та гуртки самоосвіти сприяли розвитку національної активності студентів. Студентські національні земляцтва були дуже різноманітні. На початку 1913 року делегат “Філареції” Петербурзького університету прибув до Києва з метою агітації за створення тут подібної організації. “Казимір” (під таким ім'ям він значиться у жандармському листуванні) зупинився у студента Київського політехнічного інституту, члена товариства “Корпорація” — Корсака Владислава Августовича¹. “Казимір” був членом головного правління “Філареції”, делегатом від Петербурга на другий її з'їзд — (Unja Niepodleglostea) — Унія невіддільності.

^{*} Див. нашу статтю “Польське студентське товариство “Полонія”” // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — К. — 1990.

^{**} Див. нашу статтю “Діяльність польського студентського товариства “Корпорація” у Києві наприкінці XIX — початку XX ст.” // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. — К. — 1993.

Питання незалежності Польщі завжди було найважливішим чи одним із найважливіших питань, що хвилювало поляків. Відповідним поштовхом до подій у Росії з приводу організації Унії невіддільності “Філареції” був з'їзд у Закопаному, що відбувся влітку 1912 року.

Наймобільнішою і найчутливішою виявилася академічна молодь, що стало помітним, — як зазначає жандармський оглядач, — у містах поза Царством Польським, де виникли організовані гуртки паралельно з неорганізованими, але глибоко співчуваючими польському населенню. Закопанський з'їзд був з'їздом людей, об'єднаних однією ідеєю, але різних професій, і з плином часу з цього загального руху виділився соціально-академічний рух. Протягом 1912 року відбулося 4 суто “академічні” з'їзди: у Кракові, Лондоні, Парижі і Цюріху.

Гуртки незалежності виникали майже у всіх закордонних містах, де вчилася польська молодь. На цюріхському з'їзді, що відбувся наприкінці 1912 р., було вирішено об'єднати всі гуртки у один під назвою “Унія незалежності” — “Філареція”. До того ж вирішено, що головне правління “Унії” має перебувати у Кракові. Головою на з'їзді було обрано делегата Головного Правління — Шпотанського, який останнім часом проживав у Кракові, секретарем — Януарія Гржендинського. Головна увага на з'їзді приділялася політичній ситуації та завданням польської молоді. У своїй доповіді Шпотанський наголосив, що “Унія”, а разом з нею і польська молодь сподіваються завоювати свободу Польщі тільки шляхом повстання, час якого наближається. Поляки чекають на конфлікт між Австрією та Росією, який є неминучим. Вони повинні використати цей політичний момент і спільно організуватися; польська молодь шляхом військової освіти повинна готуватися до “лав та керівництва польською повстанською армією і пропагувати ідеї повстання серед селянства та

робітничого класу і поряд з іншими польськими партіями та організаціями об'єднатися навколо так званої “Тимчасової комісії”, мета якої — об'єднання усіх польських революційних елементів для боротьби з їхнім майбутнім ворогом — Росією.

Після бурхливих дебатів з'їзд ухвалив резолюцію: необхідно інтенсивно озброюватися і збирати військовий фонд, до того ж, у разі активних дій підкоритися Польській соціалістичній партії — колишній революційній фракції. Резолюція з організаційного питання з'їзду визначила розподіл діяльності Унії у шести адміністративних районах:

1. Швейцарія та Південна Франція з Женевою як резиденцією;
2. Бельгія та Париж;
3. Австрія (крім Галичини) з резиденцією у Відні;
4. Німеччина з резиденцією у Гейдельберзі;
5. Росія (крім Привіслянського краю) з резиденцією у Петербурзі;
6. Польща (Російська, Австрійська та Прусська) — з резиденцією у Кракові.

З'їзд вирішив видавати у Кракові свою газету “*Nasza Praca*”².

З присутніх на з'їзді 23-х делегатів Київському губернському жандармському управлінню були відомі:

1. Голова головного правління Шпотанський (Тадек).
2. Януарій Гржендзинський.
3. Бронеслав Монстрель.
4. Каспржецький — усі представники від Парижа.
5. Ян Стжембош.

З Цюриха делегати роз'їхалися по всіх містах, в тому числі й до Кракова. Після від'їзду з Києва делегата Унії, студенти КПІ Стефан Бенецький-Беневський та Болеслав Шацький розпочали роботу по формуванню гуртка незалежності у Києві. Назва його була така — “Прогресивно-незалежна академічна організація у м. Києві — Філареція”.

Уже в березні 1913 року ця організація видала декларацію³, що називалася “Колеги”, в якій повідомлялося всій академічній молоді та усім суспільним верствам населення на Русі про існування цієї організації та закликалося усі, хто поділяє її принципи до об'єднання своїх сил під проводом новоявленої організації. Подаємо повний її текст, виявлений в архіві⁴:

Коллеги!

Вступаю на арену академічної життя в г. Києве, організація прогресивно-незалежної молоді “Філареція”, привітствує існуючі і дійсні польські політичес-

ки-культурні академічні організації, випускає наступну декларацію.

Каждий історичний момент призиває к жизни отвечающие его нуждам общества; настоящий момент знаменательный в польском общественном мнении существующего в течение пятидесяти лет политического оппортунизма, поставил во главе национальных отражений безусловное стремление к завоеванию независимости.

Киевская “Филареция” сознаёт своё идейное единство со всеми братскими филаретскими организациями и признаёт для себя обязательными резолюции, принятые на съездах УНИИ прогрессивно-независимых организаций.

Киевская “Филареция”, обосновывая свою деятельность главным образом на культурной работе среди академической молодёжи, с точки зрения общественной и политической, будет стоять на почве завоевания Независимости, Народовластия и уничтожения общественной несправедливости.

Довода до сведения всей академической молодёжи в г. Киеве, а также широких общественных кругов на Руси эту декларацию, “Филареция” призывает молодёжь, разделяющую её принципы, в объединение своих сил под знаменем нововозникшей организации.

Прогресивно-незалежна академічна організація у г. Києве “Філареція”.

Київ, март 1913.

20 березня 1913 року у Санкт-Петербурзі відбувся перший з'їзд представників гуртків Російського регіону організацій “Унії” незалежності, на якому делегатом від Києва був студент С. Бенецький-Беневський. На цьому з'їзді були також представники від Санкт-Петербурга, Москви, Варшави та делегат Головного правління Унії в Кракові.

На з'їзді доповідалося, що Санкт-Петербург має три польські академічні організації:

1. “Незалежності” — близько 100 чоловік,
2. “Об'єднання” — 40 чоловік,
3. “Відродження” — 30 чоловік,

крім того, учні середніх навчальних закладів мають свою організацію “Незалежності” у складі 40 чоловік; Москва мала одну організацію, до складу якої входило близько 60 чоловік. Від інших міст дані не були представлені.

Наступний з'їзд вирішили призначити на осінь того самого року у Санкт-Петербурзі, якщо б з якихось причин це не вдалося зробити, то призначені ще такі міста: Москва, Рига, Варшава, Харків.

До з'їзду нам відомі три головні члени “Філареції”: С. Бенецький-Беневський — студент КПІ (27 років), Ю. Бенецький-Беневський — сту-

дент університету (22 роки) та О. Демицький — студент університету (22 роки)⁶. У цьому ж документі-звіті за № 9774 вказувалося, що в організації діє таємний співробітник-інтелігент. Тобто один з трьох вищеназваних був агентом охоранки.

Після повернення С. Бенецького-Беневського з Петербурга у Київ, 6 квітня на квартирі студента КПІ Болеслава Володимировича Шацького (Столипінська, № 42, кв.12) відбулися збори гуртка “Філаретів”, де з’ясувалося, що в Києві існують вже два гуртки, до яких входять 12 колишніх “Корпорантів”. До цих гуртків входить С. Бенецький-Беневський та представник від центрального бюро учнів середніх закладів Південно-Західного краю — студент КПІ Микола Францевич Янчинський. С. Бенецький-Беневський прозвітував про свою поїздку як делегата до Петербурга, а потім було накреслено план роботи⁷:

1. Організація “Філареція” є політичною школою, де шляхом рефератів, читання, самоосвіти та пропаганди провадилася ідея незалежності Польщі. Вирішено влаштувати реферати на такі теми:

а) “1863 рік”;

б) “Матеріалістичне розуміння польського повстання”;

в) “Еволюція думки польської молоді з 1907 року”.

2. Незалежність повинна здійснюватися двома шляхами: мирним — ідейною і мілітарною роботою — та збройним повстанням, до якого треба проводити підготовчу роботу, навчання тактики, по можливості також і володінню зброєю, стрільбі.

3. “Філареція” повинна прагнути по можливості швидше створити свою бібліотеку.

4. Вона повинна підтримувати інтереси польського пролетаріату, для чого при ній слід заснувати комітет із надання допомоги робітникам, особливо із міста Лодзь.

5. Визначаючи пропаганду могутнім засобом, “Філареції” найближчим часом пропонується випустити прокламації “до всіх середніх навчальних закладів”, про мету та засоби існування “Філареції”.

6. Для того, щоб звернути увагу польського товариства на його індеферентне ставлення до 50-річного ювілею польського повстання, “Філареція” вирішила до 3-го травня цього року випустити прокламації “До польського народу”.

Перші чотири пункти через початок звітних екзаменів та закінчення навчального року виконані не були.

25 квітня від імені “Прогресивно-незалежної академічної організації міста Києва “Філареція””, “Союзу польської молоді вищих навчальних закладів Києва “Корпорація”” та “Союзу

польської студентської молоді м. Києва “Полонія”” була підготовлена та розповсюджена прокламація під заголовком “До молоді”, видана з приводу 50-річчя з дня смерті у Соловйовці польських повстанців. У складанні цієї прокламації брали участь студенти-філарети Бенецький та Шацький. Наводимо її текст⁸.

К молодёжи.

В сегодняшний день мы празднуем памятную годовщину 25 апреля 1863 года — Соловьёвка. — Польская молодёжь: Весядовский, Избинский, Перятяткович, Кравский, Костко, Бобовский, Писдневский, Василовский А., Василовский В., Волошкевич, братья Пржеднемирские, Доброжинский, Пегинский, Ингоновский, Куланский, Костюшко, Параневич и Юрьевич пошли с “золотой грамотой” в руках и с лозунгом “За нашу и вашу свободу” в сердцах верные до конца своему честному повстанческому слову, что они не употребят оружие против народа.

Они пошли по старой рыцарской присяге: “На холод, голод, труд, смерть” — без славы, но придёт время, что эта безславная смерть окружит их героические имена золотым ореолом любви Великого Народа, которая не угаснет никогда. Этим несколько слов достаточно, чтобы из бездн отчаяния, в которую погряз дух народа, где гниют и исчезают древние и героические традиции польской души, вызвать кровавое воспоминание, мрачную картину, как цвет нашей молодёжи пал под ударами тёмной фанатически настроенной толпы.

Они пошли, быть может, безрассудно, с верой в народ, без тактических расчётов, не считаясь с враждебными стихиями, но с великой святой любовью к Родине в сердцах, и вот сегодня мы хотим поклониться этому самопожертвованию, этой напрасно пролитой крови и, кланяясь, заглянем в свою душу: “Способны ли мы сегодня на самопожертвование? Хватит ли нас на ЭТО?”

Прогресивно-независимая организация
Студентов в Киеве “Філареція”,

“Союз польской молодёжи высших учебных заведений Киева “Корпорація”,

Союз польской студенческой молодёжи в Киеве
“Полонія”.

Київ, 25 апреля 1913 года.

У червні до складу Головного правління “Філареції” входило п’ять членів: студент КПІ Стефан Бенецький, Болеслав Шацький, Владислав Корсак, студент університету Владислав Круковський та інженер Йосип Вархаловський.

За дорученням членів правління “Філареції” В. Шацький, С. Бенецький, студент КПІ Олександр Домбковський та студент університету Ян-Непомук Мацеевський склали проект статуту

"Академічного товариства (союзу) "Філареція" у м. Києві". Статут було написано польською мовою та розмножено на друкарській машинці, що належала інженерові Йосипу Вархаловському.

За проектом цього статуту провідною ідеєю "Філареції" визначалося завоювання незалежності Польщі та вимоги якнайширшої демократії в її суспільних та економічних проявах.

Єдиним шляхом для досягнення цієї мети "Філареція" вважала підготовку народних демократичних верств населення Польщі та захоплення в свої руки "життя народу у повному його обсязі, його політики та культурної справи" — йдучи у напрямку вищенаведеного гасла, київська "Філареція" ставить собі за мету виховання молоді шляхом самоосвіти так, щоб з неї виховувались майбутні борці за незалежність та загальну справедливість.

Організація "Філареції" із статуту виглядала так:

1. Гуртки самоосвіти складаються з 6 філаретів та обирають із свого середовища керівника. Гуртки збираються регулярно через певні проміжки часу, але не менше, ніж через 10 днів.

2. "Рада керівників" складається з керівників "Гуртків самоосвіти". Рада обирає з свого середовища голову та секретаря, при цьому обраного усі члени не знають (з метою конспірації це не оголошувалося). "Рада керівників" збирається раз у два тижні.

3. Загальні збори гуртків філаретів є вищий законодавчий орган "Філареції", вони проводяться двічі в рік і обирають "Раду Філареції" та комісії: учнівську, просвітницьку, тюремну, фінансову, бібліотечну, ревізійну та судову.

4. "Рада Філареції" стоїть на чолі організаційного життя і збирається один раз у два тижні.

У вересні головне правління "Філареції" випустило надруковану на машинці польською мовою прокламацію, що називалася "Товариші!". Вона закликала до своїх лав тих, кому дорогі гасла прогресу і незалежності, у чиїх душах панує протест проти робочої та народної неволі, хто прагне знищення суспільного і політичного рабства і досягнення "незалежної народної Польщі".

Товарищи.

С энтузиазмом в молодых душах вы вступайте на пороги высшей школы. Покинув гимназические скамьи, каждый из вас далеко уносит в мечтах и, веря в свои силы, жаждет служить знанию и обществу. Приобрести профессиональные знания вы можете пользуясь средствами, какие даёт высшая школа, но правительственная наука не даст Вам ответа на волнующие вас духовные нужды в смысле народном и общественном. В этом отношении каждая отдельная личность предоставлена сама себе и никто, кроме

тех, кто находится в таких же точно условиях, не сможет понять её. Только тесное товарищество, единение, братский союз в стремлении к общей цели может частично восполнить этот пробел.

Условия академической жизни польской молодёжи, лишённой собственной мысли и политического состояния народа, безпрестанно пребывающего в цепях неволи — заставили ваших предшественников, для удовлетворения своих духовных нужд, объединиться в академические организации.

Призываем вас, товарищи, сгруппироваться таким же образом.

Борьба общественных сил в крае создала различные группировки, отличающиеся одна от другой как идеологией, так и практическими средствами, с помощью которых он воплощает свою цель и приводит её в жизнь. Эта борьба находит отзвук (отголоски) и в академических организациях, ибо они не могут быть исключены из жизни народа, — он органическая часть их жизни. Поэтому, товарищи, на Киевской территории у нас имеется несколько товариществ и каждое из них верно служит своим нуждам.

Мы, филареты, призываем в свои ряды тех, кому дороги лозунги прогресса и независимости, и в чьей душе царит протест против рабской и народной неволи.

Веря в идеал свободного человека в свободном государстве и воспитывая в себе будущих борцов за самую широкую демократизацию общественных и политических учреждений, мы будем вести нашу работу с трудящимся народом и под его знамёнами мы сумеем достичь нашей цели.

Да здравствует независимая народная Польша!

Долой общественное и политическое рабство!

Прогрессивно-независимая Академическая организация в Киеве "Филареция".

Киев, сентябрь, 1913 год.

У серпні до Києва приїздив провідний член Санкт-Петербурзької організації "Незалежності" студент "Казик" (Казимір), який мешкав на квартирі студента Корсака, зустрічався із студентами Бенецьким та Шацьким і повідомив, що у Петербурзі у жовтні чи на початку листопада передбачається скликати другий Всеросійський з'їзд організації Незалежності.

Йому повідомили, що на той час у Києві товариство "Філареція" складається з 2 гуртків: "Старшого" — у складі 23 і "Молодшого" — 40 філаретів. До першого гуртка входять переважно особи, які вступили до цієї організації при її виникненні та за рекомендацією членів старшого гуртка (особи ці певний час повинні пробути

у молодшому гуртку). 20 чоловік, які входять до “Старшого” гуртка філаретів, у даний час виділені. До головного правління філаретів входять 5 чоловік, які були у правлінні й у червні місяці.

На початку вересня 1913 року вирішено було зібрати загальні збори “Старшого гуртка філаретів”, але цей задум здійснити не вдалося: правління не змогло знайти відповідного приміщення, де б змогли розміститися 23 чоловіки. Усі, до кого зверталися члени правління, пропонували внести 500 крб. На випадок, коли члени зібрання будуть заарештовані, а на господаря квартири буде накладено адміністративне стягнення. Через це члени Правління відмовилися від цього задуму, поділили “Старший гурток філаретів” на три “порції” і вирішили збиратися по 8 чоловік на квартирі когось із філаретів.

27 вересня на квартирі студентів Корсака та Міллера (Маріїно-Благовіщенська, № 143, кв. 23)¹⁰, відбулися збори однієї групи “Старшого гуртка філаретів” (Баєр, Стефан Бенецький, Дембоцький, Непокойчицький та Юстиніан Бенецький). Вони обговорювали проект статуту (дивись додаток) і вирішили прийняти його без змін та затвердили його. Дві інші групи мали також зібратися для вирішення цього питання.

На зборах було вирішено докласти всіх зусиль до влаштування зборів усього “Старшого гуртка філаретів”, на якому слід обрати делегатів на другий Всеросійський з’їзд організації незалежності в Петербурзі. Перша група вирішила організувати для роботи такі гуртки:

1. Літературно-суспільний, під керівництвом студента Баєра;
2. Історико-суспільний, під керівництвом студента Шацького;
3. Економічний, але хто буде ним керувати — не вирішено.

Наприкінці вересня до складу “Старшого гуртка філаретів” входило 23 студенти, 21 з них були відомі в охоронному відділі. Це:

1. Вацлав Баєр — студент КПІ, 30 років
2. Болеслав Шацький
3. Стефан Бенецький — студент КПІ, 27 років
4. Янчинський
5. Станіслав Дембицький — студент Університету, 22 роки
6. Гумковський
7. Непокульчинський
8. Кулеша
9. Міллер
10. Вархаловський
11. Пржемоцький
12. Тарнавська
13. Івашкевич
14. Сікорська
15. Владислав Корсак — студент КПІ

16. Солтицький
17. Іорданський
18. Владислав Круковський — студент Університету, 26 років
19. Мацієвський
20. Юстиніан Беневський
21. Домбровський

20 жовтня 1913 року о 9 годині ранку на квартирі Стефана Бенецького (Дмитрівська, 9) зібралися Шацький, Баєр та Янчинський. Вони обговорювали питання організації “Коаліційного комітету”, що буде керувати страйками та демонстраціями протесту у справі Бейліса. Планувалося введення до цього комітету представників усіх вищих навчальних закладів м. Києва. Жандармський відділ мав інформацію, що в той же день на квартирі студента Баєра (Дмитрівська, 62) повинно було відбутися заняття “Літературного гуртка” філаретів, але з невідомих причин воно не відбулося. У тому ж відділі відомі були ще 15 осіб, що входили до “Молодшого гуртка філаретів” і п’ять членів-покровителів цієї організації: Галицький, Броминський, Станіславський, Йозефський та Хайнацький.

28 жовтня на квартирі Янчинського (Ново-Київська, 8) о 8 годині вечора відбулися збори “Старшої групи філаретів”, на якому було вирішено використати польський клуб “Соколи” для партійних зборів. На них були присутні: Корсак, Дембицький, Шацький та Степан Белевський. Вирішено було 17 чи 23 листопада влаштувати у цьому клубі вечір. Планувався спектакль, у якому мали брати участь тільки студенти. Вечір мав бути національно-агітаційним, проведений наприкінці листопада; він мав дати суттєву фінансову підтримку “Філареці”¹¹ — було зібрано 200 карбованців.

На тих же зборах, 28 жовтня, Корсаку і Шацькому було доручено скласти прокламацію для нагадування молоді про річницю повстання 1831 року та випустити її до 16-го листопада — дня пам’яті польського повстання. Прокламація називалася “Молодєжь” і підготовлена була польською мовою. Розмножувалася на друкарській машинці Вархаловського. Виготовлено їх було 25 штук¹². Наводимо переклад цього документа.

Польская молодёжь!

*Сегодня возобновите в своей памяти день героизма своих прадедов. Ваша печальная мысль должна проследить их деятельность от Бельведера *** и тихих улиц старого города через море крови и героизма до Сибирских тундр, в далёкую чужую сторону свободной Европы. Почувствуйте сегодня в своём сердце их скорбь, но в*

*** Бельведер — резиденція великого князя Костянтина, на яку 29 листопада 1830 р. напала група конспіраторів на чолі з Л. Набельком.

то же время пусть в груди вашей забьется их дух, бунтовщический польский дух.

Сегодня день 83-й годовщины той великой “Ноябрьской ночи”, когда группа польских военных и студентов создали новую страницу в истории Польши. Их мужеством и самопожертвованием создано последнее польское восстание и часть Польши тогда в последний раз и на короткое время все же получила свободу. Но предки наши забыли, что если (свалить)[неразборчиво] старое здание, то необходимо заложить вместо него новое. Они забыли то, что в новом государстве нужны опытные руководители и не искать же их в лице генералов с улицы. Геройством в бою, годами скитаний и мученической смертью они заплатили за свою ошибку, мы же об этой ошибке напоминаем лишь для того, чтобы указать, что их дух и геройство победили, а все испортили поступки генералов, благодаря коим народ относился индифферентно к происходящему. В спячке тогда находился народ, эта сила, которая одна могла принять на свои плечи возрождение Польши. Немногие лишь голося тех, кои поняли, что народ и Польша это едины, нашли себе отклик в народе. Но полный неосведомленности народ показал свой истинный дух, давши солдат из-под Остроленки, подвел без рапорта под растрел, других из-под “Стечки” с черными руками пахаря, — чистом идеализме первым польском социалистическом гимне в Портмуте и на далеких окраинах эмиграции.

Поражением и закончилось восстание за “Нашу и Вашу свободу”, но победило сознание, что наша свобода заключается в свободе народа. “Все через народ и для народа” — вот девиз последующих восстанний, живущий и донинде.

Польская молодежь, во имя этого девиза призывает Вас к работе во всех отраслях. С народом и для народа.

Благополучие народа должно быть вашим благополучием, его беды — вашими. А в этой работе руководящей звездой для Вас должен быть идеал независимости польского народа, к которому сегодня стремятся наши души.

Студенческая молодежь прогрессивно-независимой “Филареции” в Киеве.

Киев, ноябрь 29(16) 1913 г.

Наприкінці жовтня Правління Київської організації “Філареція” звернулося з листом до “Виконавчого бюро організації незалежності” у Санкт-Петербурзі з поясненням, що у зв’язку з тим, що у Київській організації результати роботи поки що незначні, бажано проводити Другий Всеросійський з’їзд на Великдень. У разі позитивного вирішення цього питання “Філареція” планувала за власний кошт відрядити делегатів

до Харкова та Одеси для посилення діяльності тамтешніх організацій.

У грудні 1913 року при “Філареції” було створено таємний комітет для допомоги політичним в’язням. Серед інших туди увійшов В. Корсак. Тоді ж його взято “під нагляд” під прізвиськом “Заморський” у зв’язку з Олдаковським (Машковським) — членом польської соціалістичної партії (“Залевським”), який приїхав до Києва у жовтні 1913 р. Він вступає до “Філареції” як бойовик польської соціалістичної партії. З ними відразу зустрівся у готелі “Франсуа” його колега, колишній студент Львівського політехнічного інституту, Тадеуш Войнаровський, член цієї самої партії. Найпершим його завданням, за даними жандармських сищиків, була організація серед польської молоді військово-спортивного руху за програмою польської партії соціалістів¹³ (даних про організацію у Харкові та Одесі подібних гуртків у нас поки що немає). З цією метою на квартирі студента КПІ Адама Савицького Машковський провів обговорення цього питання. Останній зустрівся з усіма провідними філаретами — С. Бенецьким, В. Корсаком, М. Янсинським, Б. Шацьким, з якими Машковський познайомив Т. Войнаровського, що також походив з дворян Ровенського повіту Волинської губернії. Машковський (на першому ж допиті заявив, що він Олдаківський) вступив на службу конторщиком у “Торговий дім Вархаловського і К^о” та поселився на вул. Гоголівській, 7.

Із свідчень на допиті Гадзенка, який служив у тому ж Торговому домі, Олдаківський не був знайомий з конторською роботою і навіть не вмів друкувати на машинці. І коли про це із подивом питали клієнти у Вархаловського, то він відповідав: “Навчіться.” Із свідчень Гадзенка видно, що Олдаківський після закриття контори йшов у кабінет Вархаловського і чимось там “конспіративно” займався, а потім дуже часто таємно брав з бібліотеки книги і так само таємно їх повертав.

20 грудня 1913 року, коли Олдаківський виїхав з Києва до м. Дзюнків Бердичівського повіту до місцевого поміщика Юліана Францевича Крачковича, вирішено було, з метою запобігання подальшої його діяльності, заарештувати його, а також провести обшуки в осіб, які безпосередньо з ним були зв’язані (14).

Під час обшуку в Олдаківського було знайдено закордонний паспорт на ім’я австрійського підданого Людвіга Строека, талонна книжка для збору пожертвувань з відбитком печатки “Польський військовий фонд”, чорна записна книжка, в якій позначені номери талонних книжок, розданих для збору грошей з тією ж метою. Увагу жандармських сищиків приверну-

ла замітка під заголовком “Резолюція групи Академічної молоді польської партії соціалістів”, з якої видно було мету його приїзду та постійні зустрічі зі студентами, які й були “зарєєстровані”.

За адресами цих зарєєстрованих зустрічей і були проведені обшуки. У Вархаловського було знайдено дві гектографовані прокламації, видані “Соціаластично-революційною спілкою молоді у Петербурзі” за вересень-жовтень 1913 р. У них говориться, що “нашей программой есть программа польской партии социалистов до ее раскола, а единственным путем ее осуществления — революционная тактика: политический террор, это проявление пробуждающегося сознания считаем в настоящее время необходимым актом самозащиты и, принимая во внимание важное его воспитательное значение, утверждаем, что одной из первых задач социалистической и революционной партии в Польше должно быть применение боевой деятельности во всех ее формах и явлениях”¹⁵. Додамо, що Вархаловському вдалося втекти за кордон.

У студента В. Баєра знайдено гектографовані прокламації польською мовою, видані “Філарецією” до 83-ї річниці Польського повстання.

У студента Б. Шацького на двох з половиною сторінках “замітки тенденційного характеру польською мовою для читання рефератів з історії Царства Польського”, та списки осіб, обраних у комісії — “Господарську”, “Освітню”, “Бібліотечну” та “Тюремну”, де зустрічаються прізвища Корсак, С. Бенецький, Шацький та ін.

У студента С. Бенецького під час обшуку виявлено книгу польською мовою “Історія листопадового повстання 1830-х рр.”, відкриті листи з малюнками тенденційного характеру, виписки з газети “Робітник” та книгу “Читання для робітників”, у якій зазначалося, що “Слід діяти масами і одиничні виступи недоцільні”, та дається низка вказівок, як вести партійну роботу для збереження від провалу.

У студента М. Янсінського на піваркуша замітка олівцем польською мовою, де увагу жандармів привернула фраза “скільки молоді зорганізовано а) чоловічих та жіночих по різних класах”.

Як бачимо, дії Олдаківського та його арешт як члена польської соціалістичної партії призведе-

ли і до арешту та розгрому польського товариства “Філареція”.

У лютому 1914 року Начальник Київського губернського жандармського управління полковник Шредель розглядав “переписку” по товариству “Філареція”¹⁶. Внаслідок розгляду особливою Народою, створеною згідно з статтею 34 (Положення про державну охорону), особи, які були членами вказаної організації “викриті у прагненні одночасно з проведенням у життя ідеї польської партії соціалістів, створити у польському суспільстві течії на користь встановлення незалежності Польщі, пан Міністр Внутрішніх справ постановив:

а) сина дворянина Т. Войнаровського вислати у Норильський край Томської губернії під гласний нагляд на 3 роки;

б) дворянина Болеслава Шацького, міщанина м. Гродно Адама Савицького, м. Вільна, Владислава Корсака, дворянина Стефана Бенецького та сина чиновника Владислава Баєра піддати гласному нагляду у вибраних ними містах, крім столиць, столичних міст Київської, Подольської, Волинської та Чернігівської губерній на три роки кожного.”

У квітні місяці батько Войнаровського звернувся до Київського губернатора з проханням дозволити синові через його хворобливий стан замість висилки у Томську губернію виїзд за кордон. Але департамент поліції зробив запит про стан здоров’я останнього, куди було надіслано копію протоколу Лікарського відділу Київського губернського правління від 2 червня 1914 року, “де вказано, що названий Войнаровський хворий, у даний час проходить курс лікування... і найближчим часом він без небезпеки для оточуючих та шкоди для свого здоров’я зможе бути відправлений на місце заслання”¹⁷.

Тільки В. Корсаку пан Міністр Внутрішніх справ, згідно з його проханням дозволив виїзд за кордон з тим, що коли він повернеться до 23 березня 1917 року, то його буде піддано гласному нагляду¹⁸.

Так каралися усі прояви потягу до демократизму — не тільки організація бойових загонів польської партії соціалістів, а й прояви організації академічної молоді для широкої демократизації суспільства.

Примітки

¹ Центральний державний історичний архів України (далі— ЦДІА України).— Ф 1335, оп. 1, 1913 р., од. зб. 1556, арк. 144.

² ЦДІА України.— Ф. 1335, оп.1, 1912 р., од. зб. 1556.

³ Там само.— Ф. 274, оп. 4, 1914 р., од. зб. 409.

⁴ Там само.— Ф. 2439, оп. 1, 1913 р., од. зб. 1040, арк. 21.

⁵ Там само.— Арк. 5 зв.

⁶ Там само.— Ф. 274, оп. 4, 1913 р., од. зб. 19, арк. 310.

⁷ Там само.— Ф. 27, оп. 4, од. зб. 409.

⁸ Там само.— Ф. 1439, оп. 1, 1913 р., од. зб. 1040, арк. 22.

⁹ Там само.— Ф. 1439, оп. 1, 1913 р., од. зб. 1040, арк. 23.

¹⁰ Там само.— Ф. 274, оп. 4, од. зб. 515, арк. 59.

¹¹ Там само.— Ф. 274, оп. 4, 1913 р., од. зб. 19, арк. 309.

¹² Там само.— Од. зб. 302, арк. 384.

¹³ Там само.— Ф. 442, од. 864, 1914 р., од. зб. 76, арк. 34.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Там само.— Ф. 442, оп. 864, 1914 р., од. зб. 75, арк. 34 зв.

¹⁶ Там само.— Ф. 442, оп. 864, 1914 р., од. зб. 75, арк. 33.

¹⁷ Там само.— Ф. 442, оп. 864, 1914 р., од. зб. 75, арк. 24 зв.

¹⁸ Там само.— Ф. 442, оп. 864, 1914 р., од. зб. 75, арк. 20.